

SEKULARISASIE : 'N PRINSIPIËLE BEHANDELING

PROF. DR. F. J. VAN ZYL *

1. Inleiding.

Dit wil voorkom of die probleem van sekularisasie die sinvolste behandel kan word binne die groter verband van die vraag na die verhouding tussen kerk en wêreld. Oor hierdie verhouding is daar o.a. die volgende twee teenoor mekaar staande opvattings. Volgens die een is die wêreld daar terwille van die kerk; die kerk is die eintlike grootheid, terwyl die wêreld slegs die noodsaaklike ruimte is waarbinne die kerk bestaan. In die uitvoering van sy taak gaan dit derhalwe vir die kerk om die inbring van die wêreld in die kerk. Die ander beskouing is dat die kerk terwille van die wêreld daar is. In teenstelling met die kerk wat slegs uitverkies word uit die wêreld, is die begin van die wêreld 'n skepping van God, en hierdie wêreld gaan sy verheerliking tegemoet aan die einde van die dae wanneer die Koninkryk kom en ons 'n nuwe hemel en nuwe aarde van God ontvang. Die kerk daarenteen is slegs 'n intermezzo wat ophou om te bestaan wanneer die Koninkryk kom. Die taak van die kerk volgens hierdie opvatting is om in die hele wêreld in te gaan soos die suurdeeg in die meel. Hoewel die genoemde opvatting oor die verhouding: kerk - wêreld, ons voor 'n probleem van nie geringe omvang en van groot aktualiteit vir sowel kerk as wêreld stel, is 'n keuse tussen hierdie twee opvattinge in die verband van ons tema nie noodsaaklik nie. Immers, watter een van die twee ons ook mag kies, die feit bly staan dat die kerk in albei gevalle belang het by die wêreld omdat hy oop is na die wêreld toe en op die wêreld gerig is. En nou het die kerk seker nie belang by al die gebeurtenisse wat in 'n bonte verskeidenheid binne die wêreld gebeur nie, maar wel beslis by wat met hom gebeur omdat dit van wesenlike belang kan wees vir die regte verhouding tussen die twee. En juis met betrekking tot die saak van sekularisasie het ons te doen met 'n gebeurtenis nie net in die wêreld, maar met die wêreld, met die hele wêreld, die christelike sowel as die nie-christelike wêreld.

---

* Voordrag gehou by Predikantevergadering Ned. Herv. Kerk, Pretoria, 2 Oktober 1968.

2. Sekularisasie as proses.

Sekularisasie is 'n proses wat verskillende stadiums van ontwikkeling in die loop van die geskiedenis deurgegaan het en nog steeds voortgaan. Omdat ons midde in die proses staan en self daarin meegeneem word is dit nie maklik om hom te beoordeel nie. In Wes-Europa moet sy begin voor die Reformasie gestel word met 'n aanmerklike stroomversnelling in sy ontwikkeling gedurende die tyd van die Verligting, die tyd van die rasionalisme en die opkoms van die outonomie. Bonhoeffer merk die eerste spore by Lord Herbert van Cherbury met sy verklaring dat die rede toereikende instrument is vir godsdienstige kennis; by die etici Montaigne en Bodin wat morele beginsels in die plek van die Tien Gebooie stel; by Grotius wat die internasionale reg op die natuurreg fundeer; by Descartes wat leer dat die wêreld soos 'n horlosie self loop sonder die tussenkoms van God en by die natuurwetenskaplikes Nicolas von Cusa en Giordano Bruno met hulle leer van die oneindige ruimte, 'n heelal wat dus selfonderhoudend is. Al hierdie spore wys na een rigting: 'n lewe asof God nie bestaan nie.

3. Die houding van die kerk teenoor sekularisasie.

a. Negatief.

Dit was op die Jerusalemse konferensie van die Internasionale Sendingraad in 1928 dat die kerk vir die eerste keer die nuwe gees wat oor die wêreld vaardig geword het met die naam sekularisasie aangedui het, en dit as so 'n ontsaglike bedreiging van al wat godsdiens is, beskou het, dat planne beraam is om 'n wêreldfront saam met die nie-christelike godsdienste teen die dreigende gevaar te vorm. Hoewel so 'n gesamentlike onderneming teen die nuwe gevaar uiteindelik nie aanvaar is nie, het dit 'n gedagte gebly wat tot vandag toe baie simpatieke ondersteuners het. 'n Lid van hierdie konferensie het 'n artikel in die „International Review of Missions” van Julie 1928 geskrywe onder die titel „The Jerusalem Meeting — and After”. Uit enkele van sy opmerkings oor die probleem van sekularisasie blyk die gevoelens van die konferensie oorduidelik . . . dit is die vretende gif wat in elke groot sentrum van die lewe in die wêreld die goeie en die mooie vernietig . . . ” Uitstaande in die herinnerings aan die diskussies op die konferensie is „die tevoorskyn tree van sekularisme as die groot teenstander van die christendom”. Die groot gevaar en bedreiging wat daar in die sekularisasie deur die konferensie gesien is, kenmerk die houding van die kerk tot ongeveer kort na die tweede wêreldoorlog. Dis opvallend dat op hierdie konferensie, en trouens in die ganse

literatuur in hierdie eerste periode van kennismaking met die kwesie van sekularisasie, voortdurend van sekularisme gepraat word. Daar is toe nog nie skerp onderskei tussen sekularisasie en sekularisme nie, twèè beprppe waartussen daar groot verskil van betekenis lê soos later sal blyk.

Waar ons in die sekularisasie te doen het met 'n proses wat die hele wêreld raak, kan verwag word dat daar ooreenkoms en verskil sal wees in sy uitwerking in die christelike weste en die nie-christelike ooste. Wat die weste betref is die kenmerkende van hierdie proses 'n verwêreldliking en ontkerkling van alle lewensgebiede. Die sentrale en oorheersende plek wat die kerk beklee het in die tyd vandat Konstantyn die christendom as ryks-godsdiens verklaar het, tot en met die hoogtepunt van hierdie tyd in die christelike kultuur van die Middeleeue, is deur die opkoms van die sekularisasie beëindig. Die kerk het al meer en meer sy invloed en mag en gesag, sy oorheersende en sentrale plek in die samelewing verloor. In die Middeleeue was dit kerk en teologie wat alle lewensgebiede beheers het oor die wye front van politiek, ekonomie, medisyne, wetenskap, kuns, opvoeding ens. Dit was die tyd waarin die kerk hierdie gebiede stewig onder die duim gehad het en naarstiglik gewaak het dat geen ontwikkeling plaasvind wat in stryd is met sy eie opvattinge nie. Sekularisasie beteken die bevryding uit die kontrolerende en beheersende hand van die kerk. Al die lewensgebiede wat voorheen deur die kerk beheer en gekontroleer is, het vry, selfstandig, selfbepalend, outonoom geword en op elkeen van hulle het daar groot ontwikkeling gekom na die emansipasie. Die uitwerking van die sekularisasie in die westerse wêreld, veral deur die ontwikkeling op die gebied van wetenskap en tegniek, was van rewolusionêre aard. Die hele samelewingsstruktuur is verander. Deur die selfstandigwording van diè verskillende lewensgebiede, die spesialisasie en outonome ontwikkeling, het daar groot differensiasie in die maatskappy gekom. Die wesenlike verskil met die verlede het daarin gelê dat die kerk sy sentrale, beherende en kontrolerende plek in die middelpunt van die maatskappy verloor het en self tot 'n beperkte gebied afgegrens is waar hy hom met sy eie sake kon besighou. Die sekularisasie-proses in die weste kan dus beskou word as 'n geleidelike terugtrekking van die wêreld uit die christelike gebied wat deur die kerk beheer is.

Omdat sekularisasie 'n historiese proses is, gaan hy stadiums deur en word hy nie onmiddellik in al sy radikaliteit ondervind nie. So het dit gebeur dat die gees van die Middeleeue en die gedagte van 'n christelike kultuur en maatskappy wat deur die kerk beheer

word, lank bly voortlewe het ook nadat die eintlike Middeleeuse struktuur reeds opgehef is. Gollwitzer sien die christelike Middeleeue voortlewe tot in die 19de en 20ste eeu, en wel in die gestalte van die instituut van die volkskerk. In Duitsland sien Gollwitzer die nadelike uitwerking daarvan in die praktyk van die kinderdoop. Die doop het gesekulariseerd geraak, en seker nie net in Duitsland nie. Feit is dat kinders grotendeels vanuit 'n christelike tradisie gedoop is, terwyl die ouers volslae ongelowig is. Terloops kan ons opmerk dat die volkskerkgedagte in Middeleeuse sin ook die grondoorsaak was vir die kritiek van Barth op die praktyk van die kinderdoop. Die sekularisasie het aan die dag gebring dat die Middeleeue nie so christelik was as wat voorgegee is nie en die goeie uitwerking gehad dat die kerk tot selfbesinning gebring is.

Met toenemende intensiteit het die sekularisasieproses hom oor die weste van Europa voltrek, tot so 'n mate dat dit vandag miskien reeds die stadium van radikale verwêreldliking bereik het. Wat die houding teenoor die kerk betref sê H. D. Wendland van hierdie verwêreldliking dat 'n mens beswaarlik nog van ateïsme of strydlystige anti-teïsme as karakterisering van die nuwe situasie kan praat. Dit gaan veel eerder om 'n bestaansvorm en houding wat ontstaan wanneer die ateïsme oorgaan van 'n anti-kerklike en wêreldbeskoulike strydkreet tot 'n onbewuste vanselfsprekendheid van die massalewe en massaverhouding. Daar is in hierdie nuwe gemeenskappe wat in die stedelike samehoping van mense ontstaan, nie verzet of teenstand teen die evangelie nie, maar die toestand is veel erger: daar is alleen „unresponsiveness“, „Ant-wortloosigheid“. Want hier het ons te doen, nie met verlore seuns en dogters wat nog 'n herinnering aan die verlate vaderhuis het nie, maar kinders en kleinkinders van hierdie verloreneres, 'n geslag wat in die ver land gebore en getoë is.

Uit dit alles word een ding baie duidelik, en dit is dat die sekularisasie 'n proses is wat die kerk geweldige verliese berokken. Geen wonder dan ook dat die kerk by die aanskoue van die toenemende vermindering van sy getalle, sy gesag, invloed en aansien op soveel gebiede van die lewe, by die aanskoue van die nuwe mentaliteit van die moderne mens wat slegs hierdiewêreldlik gerig is, die sekularisasie as die oorsaak daarvan, as vyand nommer een gaan merk het en alle magte gemobiliseer het — selfs sterk daarvoor gevoel het om in die stryd gemene saak met die nie-christelike volke te maak — om die opmars van hierdie gevaarlike vyand in die wêreld te stuit. Die resultaat van die teenoffensief was egter bedroewend, ontmoedigend en beskamend. Die kerk het die een neerlaag op die ander langs 'n wye front gely.

Formeel vertoon die sekularisasie van die nie-christelike wêreld ooreenkoms met die van die christelike. Die ooreenkoms lê in die breek met die godsdiens as die draende, bepalende en beheersende faktor van die hele nie-christelike samelewingspatroon. Eeue-oue strukture van sosiaal-maatskaplike, sowel as staatkundige aard, is besig om radikaal te verander. 'n Ou orde is besig om te verkrummel en plek te maak vir 'n nuwe. In 'n artikel: „What is secularism?“ skrywe William Paton in 1929 oor sy ondervindings op 'n reis deur Egipte, Turkye, Irak, Indië. Oral waar hy gekom het in hierdie gebiede het hy die stryd aanskou en beleef wat daar woed tussen godsdiens en „the secular view of life“. Oral ontdek hy die een neiging: „away from religious views of life“. In Indië vind hy dat die meeste van die sosiale hervormers vervul is met 'n diepgrondige afkeer van dis godsdiens, dat godsdiens vir baie van hulle iets futiels is wat asosiasies van sosiale tirannie en eeue-oue slawerny wek. Ook in die nie-christelike wêreld beteken sekularisasie selfstandigwording van verskillende lewensgebiede, losmaking uit die kontrolerende en regulerende greep van die godsdiens. Ook die staat wat sakraal as analogie van die heelal beskou is, as die selfmanifestasie van 'n universele, allesomvattende goddelike orde wat die heelal in al sy onderdele deurdring, het sy sakrale mantel verloor en in Indië sowel as in Turkye, Egipte en Pakistan 'n gesekulariseerde staat geword volgens westerse model.

b. Positief.

Na die tweede wêreldoorlog kry ons 'n veranderde houding teenoor die feit van sekularisasie. Dit was veral die briewe wat Bonhoeffer uit die Duitse gevangenskamp geskrywe het wat aanleiding gegee het tot 'n dieper besinning oor sekularisasie en gelei het tot 'n positiewe waardering. Dis hy wat gepraat het van 'n mondigte wêreld en dit beskou het as 'n bevryding, die prysgawe van 'n valse opvatting oor God en die skepping van ruimte vir die God van die Bybel. Vir baie was hierdie woorde van Bonhoeffer 'n bevryding en inspirasie tot nuwe nadenke en ondersoek. Dit het gelei tot 'n bybels-teologiese fundering van sekularisasie, wat in hooftrekke hierop neerkom:

Die begrip sekularisasie kan etimologies teruggevoer word tot die Latynse woord „saeculum“ met „aioon“ as sy Griekse ekwivalent, en wat eintlik „eeu“, „periode“ of „tydvak“ beteken, en ten laaste ook met „wêreld“ weergegee kan word. Behalwe „aioon“ ken die Grieks ook nog die woord „kosmos“ vir wêreld. Sasse dui die verskil tussen die twee as volg aan (Th Wb. 111, 883): Aan die woord „kosmos“ kleef steeds 'n ruimtebegrip, terwyl aan „aioon“ 'n tydsbegrip kleef. Dis belangrik om op hierdie onderskeiding te let

want daarmee word twee verskillende wêreldvisies aangedui. Die Grieke sien die wêreld in 'n ruimtelike verband, terwyl hy in die Bybel in 'n tyd-historiese dimensie geplaas word, soos die O.T. begrip „olám” ook aandui. Die wêreld is ook nog in 'n ander verband gesien en verstaan, 'n wêreldopvatting wat kenmerkend was van al die heidense volke en kulture, ook van die bepaalde kultuurkring van die ou Nabye Ooste waarbinne die geskiedenis van die Godsvolk hom afgespeel het. By al hierdie godsdienste en volke is die wêreld 'n mitiese konsep, en dit beteken eerstens dat die wêreld buite die tyd-historiese dimensie in die tydloosheid gestel word. Sonder om in besonderhede te gaan kan die mite verstaan word as die beeldende vorm waarin die mens sy kennis van die wêreld uitdruk. Dis meer 'n relaas van 'n gebeurtenis wat in die tyd buite die wêreldtyd gebeur het, in die oertyd dus, maar wat nog altyd ten grondslag lê van die gebeurtenisse van vandag. Raak is die beskrywing van van der Leeuw: „een mythos is een verhaal van machten in den oertyd, dat doordat het verteld wordt, die machten reproduceert, actueel en present maakt”. Die volgende twee aspekte is kenmerkend van die mitiese wêreldkonsep:

a. Die verhaal van magte waarvan v/d Leeuw praat, beteken dat ons in die mite te doen het met die vergoddeliking van natuurmagte. Die mitiese denkstruktuur vul en bevolk wêreld en natuur met goddelike en demoniese magte en laat die mens glo dat hierdie magte aan die kant van die natuur teen hom staan. Agter die mitiese wêreldbeeld van sluise in die hemel waardeur die waters in 'n vernietigende sondvloed oor die bewoners van die aarde kan stroom, lê 'n wêreldbeskouing waarin die bedreigtheid van die menslike bestaan op aarde deur magte in die natuur, treffend tot uitdrukking kom. Een ding is seker, so 'n beskouing van die wêreld, besiel en bevolk met allerlei magte, laat geen moontlikheid oop om die opdrag van Gen. 1:28 ten uitvoer te bring nie. So 'n wêreldkonsep sal beslis nie lei tot wetenskaplike ondersoek van die wêreld en die natuur nie, maar hoogstens godsdienstige rites voortbring wat bedoel is om die magte goed te stem. Selfs toe die mens so ver gekom het om skroomvallig 'n deeltjie van die grond met 'n tegniese hulpmiddel in die vorm van 'n houtploeg vir 'n oes voor te berei, het dit altyd met allerlei rites gepaard gegaan om demone en magte goed te stem op wie se terrein vermetel ingegryp is. Die met gode en demone bevolkte wêreld moes eers ontmitologiseer word, d.w.s. ont-demoniseer, ont-god, ont-afgod word, voordat dit voorwerp van menslike, wetenskaplike ondersoek kon word. Sekularisasie beteken bevryding van magte, ontmitologisering.

Die prediking van die kerk, dat God die Skepper van die wêreld is, dat Hy nie deel van die wêreld is soos die heidene Hom

steeds wil maak nie, maar dat Hy teenoor die wêreld staan, dat Hy nie aan die kant van die natuur teen die mens staan nie, maar aan die kant van die mens teenoor die natuur; die prediking verder van die evangelie dat Jesus Christus die Heer is aan wie alle mag in hemel en op aarde gegee is, het die mens vrygemaak van die heerskappy van afgode en magte, het die wêreld ontdeemoniseer, deur dat dit hom gesekulariseer het en sodoende is die voorwaarde geskep vir wetenskaplike ondersoek. Dat die wetenskap en tegniek juis in die christelike weste ontstaan het, moet nie toegeskrywe word aan hoër intellektuele kwaliteite van die westerling nie, maar aan die voorwaarde wat daartoe geskep is deur die verkondiging van die evangelie. Die impuls van die sekularisasieproses moet dus in die Bybelse boodskap gevind word en sy begin in die geskiedenis van Israel.

b. Die tweede kenmerk van die mitiese wêreldbeskouing, en wat ten grondslag van al die godsdienste behalwe die Christendom en Jodendom lê, kan met 'n uitdrukking van Kraemer aangedui word as kosmiese totaliteit. Daaronder verstaan hy 'n opvatting van ongebroke oer-eenheid wat die hele werklikheid van natuur en menselewe omvat en beheers. Fundamenteel in hierdie konsepsie is dat die macrocosmos (die wêreld en die natuur) en die microcosmos (die mens) korellate groothede is wat in wedersydse relasie tot mekaar staan, en saambestaan. Van Leeuwen omskrywe hierdie grondpatroon met die woord „ontokrasie“. Daaronder verstaan hy dat al hierdie godsdienste uitgaan van die heerskappy (krasie) van die synde (onto), d.w.s. die heerskappy van die natuurlike lewe met sy kringloop wat op sy beurt 'n weerspieëling is van die ewige vasgestelde kosmiese kringloop. Kenmerkend van die ontokratiese patroon is die sakralisering van die lewe en alle lewensverhoudings; die opvatting van die sosiale orde as 'n onverankerde goddelike instelling waaraan nie getorring moet word nie; die oormag van die noodlot in die bestaan; die vergoddeliking van die koning en die staat wat geen ander staatsvorm as die outokratiese toelaat nie.

Teen hierdie ontokratiese sisteem waarmee Israel te doen gekry het was sy hele bestaan 'n protes. Die wêreld, soos reeds gemeld, word in die Bybel in die tyd-historiese dimensie geplaas, soos reeds baie duidelik blyk uit die eerste hoofstuk van Genesis. Met die deurbreking van die tydlose wêreldkonsepsie van die mitiese denke word die verbinding van die menslike lewe met die sikliese gang van die natuurgebeure ook deurbreek. Gogarten het sekularisasie dan ook beskrywe as verhistorisering van die menslike bestaan. Daarmee bedoel hy dat die moderne mens sterker as ooit tevore besef dat hy 'n historiese wese is, 'n persoon met 'n begin en 'n einde en dus nie net deel van 'n kringloop, van 'n lewenswiel nie, maar iemand

wat iewers vandaan kom en iewers heengaan, die pad net eenkeer loop en dus hier en nou dit moet doen as hy iets wil produseer. Verder word die monistiese eenheid van die heelal oopgebreek deur die verbond van God met Israel. Deur hierdie daad van God word Israel uit die kringloop van natuurgebeure geruk en deur Sy ingrype in die bestaan van hierdie volk word hy op die pad van die geskiedenis geplaas, gerig op 'n doel. Die prediking van die evangelie beteken, wat die tweede kenmerk van die mitiese wêreldkonsepsie betref, ook sekularisasie, en sekularisasie in hierdie verband beteken desakralisasie. Van Leeuwen sien in die geskiedenis van die toring van Babel (Gen. 11:1-9) dié groot protes en afwysing van die ontokratiese patroon van die buite-bybelse wêreld. Want die toring met die spits wat tot aan die hemel reik, is 'n heenwysing na die tempel-toring in Babilon, die sg. Zikkurat, wat op sy beurt weer in verband staan met die voorstelling van die godeberg wat in baie godsdienste voorkom en uitdrukking gee aan die gedagte van die direkte verband tussen hemel en aarde, gode en wêreld.

Sekularisasie vanuit sy Bybelse grondslag verstaan, staan dus onlosmaaklik met die volgende twee sake verbonde:

1) Dit skep die moontlikheid vir wetenskaplike kennis en ontwikkeling. Die moderne wetenskap en tegniek moet derhalwe erken en ervaar word as die kinders van die boodskap van die kerk.

2) Dit deurbreek die ontokratiese godsdienstopatroon en hef derhalwe die godsdienst op in die bepaalde gestalte waarin dit tot dusver in die wêreld tevoorskyn getree het, nl. as 'n transcendente mag of werklikheid wat die hele aardse menselewe in staat en maatskappy volgens 'n ewige orde reël, reguleer en beheers. Dit beteken die opbreek van eeue-oue lewenspatrone deur bevryding van die samelewing van religieuse kontrole volgens die ontokratiese grondpatroon. Sekularisasie beteken vernietiging van godsdienst in die bepaalde ontokratiese gestalte. Van Leeuwen wys in hierdie verband op 'n kenmerkende dialektiek in die proses van sekularisasie. Daar is iets van 'n tweesnydende swaard in hierdie proses. In die geskiedenis van Israel beteken sekularisasie 'n stryd teen die ontokrasie van die omringende godsdienste en 'n strewe om daarvan bevry te word. Abraham trek weg uit Mesopotamië en Moses lei die volk uit Egipte. Maar die swaard wat Israel teen die vyande rondom rig word later teen homself gerig. Die heilige koningskap gaan verlore, die heilige tempel word afgebreek en die heilige volk word verstrooi. 'n Analoë dialektiek vind ons ook in die geskiedenis van die christendom. Die kerk tree die Hellenistiese wêreld in met bevryding uit die tirannie van die staatsvergoddelyking. 'n Stuk heidense wêreld word gekersten, 'n nuwe samelewingspatroon ontwikkel, want waar die evangelie verkondig word, word die kultuurlewe in

sy diepste geraak, daar kom 'n nuwe lewensorde en nuwe lewensgevoel. So ontstaan die *corpus christianum*, die christelike samelewingsgestalte soos hy besonderlik in die Middeleeue tevoorskyn tree. Daar is een groot gevaar waaraan die kerk alyd blootstaan, 'n versoeking waarvoor hy maklik kan swig, en dit is dat hy wat die wêreld aan die sakrale magte van die heidendom losmaak, self die heerskappy oor die wêreld oorneem in christelike vorm. Dan wil hy na analogie van die ontokratiese patroon die lewe in al sy verhoudinge kerklik kontroleer, soos die geval in die Middeleeue was. Tereg het Kraemer dan ook opgemerk dat die Middeleeuse *corpus christianum* gevaarlik gemeng was met die heidense ideaal van godsdiens. So raak die kerk gesekulariseerd, maar dan in omgekeerde sin tot die sekularisasie van die wêreld: hier gaan dit nie om bevryding nie, maar om nuwe verknegting. Die dialektiek in die sekularisasie kom in die christendom daarin tot uiting dat die *corpus christianum* wat die kerk opgebou het weer van binne af opgebreek is deur kragte wat deur die kerk self wakker geroep is. Die swaard wat deur die kerk teen die ontokrasie van die heidendom gerig is, het hom teen die kerk self gerig toe hy self die skema van die wêreld in die ontokratiese gestalte aangeneem het.

4. Konklusies vanuit die teologiese fundering van sekularisasie.

Die positiewe waardeerders van die sekularisasie trek die volgende konklusies uit die Bybels-teologiese fundering daarvan. En hier moet ons nou weer aansluit by wat reeds gesê is oor die sekularisasie van die nie-christelike wêreld, veral die ooste. Waar die sekularisasie in die weste die gevolg van 'n inherente ontwikkeling was en op tou gesit is deur kragte wat uit die westerse christendom voortgekom het, daar het dit in die nie-westerse wêreld ontstaan as gevolg van die indringing van die westerse kultuur en beskawing, en wel in sy gesekulariseerde gestalte. Juis die feit dat die gesekulariseerde element van ons westerse christelike beskawing, sy wetenskap en tegnologie, die eeueoue lewenspatrone en verhoudinge, sosiaal en staatkundig, van die oosterse beskawing laat swig het, waartoe geen indringende beskawing of godsdiens, ook nie die sending van die westerse kerk in staat was nie, het die vraag laat ontstaan waarin die geheim van die krag van hierdie element lê om die godsdienstige tekstuur van hierdie ou beskawings weg te vreet. Die krag is gevind in die Bybelse oorsprong van wetenskap en tegnologie. As die wetenskap en tegnologie, d.w.s. die proses van sekularisasie deur middel van hierdie elemente, dieselfde uitwerking het as wat die evangelieverkondiging in die weste gehad het, nl. die verbreking van die ontokratiese orde en die daarstelling van 'n nuwe lewensorde, dan kan 'n mens nie anders as om sekularisasie positief te waardeer en te bevorder nie. Van Leeuwen

stel dan twee betekenisvolle vrae: 1) sou dit nie miskien so kon wees dat die christendom in die moderne (gesekulariseerde) westerse beskawing ingedui het nie, en nou onder die dekmantel van moderne sekularisasie, d.w.s. incognito die nie-westerse volke bereik nie?

2) Het die christendom nie miskien vandag in 'n fase van sy geskiedenis gekom waarin hy hom nie soos in die Middeleeue in 'n geslote christelike kultuurgemeenskap (corpus christianum) aanbied nie, maar gesplete: aan die een kant as 'n gereduseerde, verzwakte en verdeelde kerk, aan die ander kant as 'n triomferende gesekulariseerde beskawing?

Vir van Leeuwen staan een saak buite twyfel, en dit is dat alhoewel ons aan die einde van die westerse oorheersing in die wêreld gekom het, die westerse beskawing pas voor sy grootste verowerings staan. Daarmee wil hy die ondergangstemming en die gees van *defaitisme* afwys wat die weste, en veral wes-Europa na twee wêreldoorloë in sy greep gekry het. Dit is nie so dat die weste afgedaan is en dat daar nou na die ooste gekyk moet word vir 'n nuwe toekoms nie, veeleer beleef ons die unieke gebeurtenis in die wêreldgeskiedenis: dat een beskawing, die westerse, besig is om die hele wêreld te verower. Hierdie vermoë is geleë in die dinamiese krag van sy Joods-Christelike agtergrond.

5. Sekularisme.

Waar ons gepraat het van die dialektiek in die sekularisasieproses, het ons reeds die eerste aanduiding gehad van 'n ontaarde sekularisasie wat in sy uiterste konsekwensies uitloop op wat ons met sekularisme wil aandui. Berkhoff praat in hierdie verband van sekularisasie as christelike-antichristelike verskynsel. Sekularisasie sien hy as gevolg van evangelisasie. Prediking beteken bevryding, bevryding van die magte, bevryding van die kringloop van die natuur, beteken dus geskiedenis, doelgerigtheid. Maar die sekularisasie kan twee rigtings uitgaan: die vryheid wat deur die prediking verkry word beteken die moontlikheid en die roeping van die mens om hom tot God te wend en Hom te kies. Die gevangene van die natuur kan nadat hy vry of mondig geword het, kind van God word. Maar hy kan sy vryheid ook misbruik en teen God kies. Dan kry ons sekularisme. Gogarten beskrywe dit as die gebeurtenis wat die sekularisering van die wêreld wat deur die evangelie moontlik gemaak is, laat ontaard in 'n wêreld van aktiewe betrekkingloosheid van die mens tot God in Christus en daarmee die deur God geskenkte bevryding en vryheid teenoor die bedreiging van die natuur, teen God self rig. Die vryheid en bevryding uit die binding aan die wêreld en die heerskappy van gode en magte, word losgemaak van

die onderwerping aan Christus. Dan onderneem die mens dit self om die ewige vrederyk te stig en wil nie meer wag op die koms van Christus nie. In die sekularisasie word uit die goeie wat van God ontvang is, teen God gelewe. Aldus Schlink (Hoffnungen).

In die sekularisme het ons te doen met verabsoluttering, en derhalwe met 'n ideologie. Dis 'n wêreldbeskoulike houding waarin daar geen ander werklikheid is nie en geen ander verpligting bestaan nie as slegs die wêreldlike nie. Dis ateïsties, immanentisties, nihilisties, transcendentloos, 'n nuwe slawerny, 'n vernietiger van die ware sekularisasie. Hier het ons die gestalte van die na-christelike heidenom in allerlei humanistiese vorme: die demokratiese, wetenskaplike, marxistiese, eksistensialistiese. Alle hoop is hier sleg op die mens gerig en die enigste wêreld is hierdie wêreld. Hier word nie meer gebid nie, want God is dood. Hier word gelewe van die vrugte van die evangelie sonder om die boom te ken wat hulle gedra het.

6. Die taak van die kerk in die lig van die teologie van die sekularisasie.

Die grondgedagte van van Leeuwen is dat sekularisasie 'n onstuitbare en onomkeerbare proses is en wat hy ook die tegnologiese revolusie noem. Hierdie revolusie is van so 'n diepgrondige aard en betekenis dat die kerk agter die tyd sal wees as hy dit nie sentrum van belangstelling en aandag maak in al die vertakkinge van sy teologiese arbeid nie. Die mees belangrike in die veranderde situasie noudat die ontokrasie deur die tegnokrasie vervang word, is die verdwyning van die godsdiens. Ook die godsdiensagtige gestalte van die christendom soos wat dit tot uitdrukking gekom het in die corpus christianum behoort onherroeplik tot die verlede. Derhalwe is elke poging tot herstel van die corpus christianum of die daarstelling van enige corpus religiosum uitgesluit; dit behoort tot die verlede. Die toring van Babel het nie 'n top nie en die kerk moet nie probeer om so 'n godsdienstige top te probeer versien nie, nog in wes nog in oos. Wel moet daar 'n toring gebou word en in hierdie toringbou moet die kerk met die nie-christelike wêreld gemene saak maak, maar die bouwerk moet nie verder as die basis van die toring gaan nie. In hierdie gesamentlike poging kan daar geredelik gebruik gemaak word van baie kosbare materiaal in die denkwêreld van die nie-christelike volke. Maar dit beteken nie dat 'n godsdienstige gemeenskap opgebou moet word nie. Eerder moet die sekularisasie aanvaar word en die kerk moet die rol van interpreteerder vervul in die nuwe revolusie wat hom voltrek, sodat die nie-christelike wêreld die agtergrond sal ken en dankbaar aanvaar waaruit dit alles kom. Die kerk moet deel in al die pogings om shalom te bewerkstellig deur saam te werk in die diverse sake van die internasionale reg

en in die stryd om hoër lewensstandaarde. Christene en nie-christene moet verenig werk vir die verwesenliking van 'n meer menslike bestaan waarin almal kan deel. Aangesien die deurbreking van die ontokratiese lewenspatroon ook die omverwerping van baie ou samelewingspatrone beteken, is die besondere roeping van die kerk om vorm te help gee aan die nuwe gemeenskap in 'n sekulêre wêreld. Van Leeuwen hou hom natuurlik grotendeels besig met die apostolaat van die kerk sover dit die nie-christelike betref. Wat die kerk in die christelike wêreld betref word die vraag vandag veral in die kringe van die Wêreldraad gestel of die huidige struktuur van die kerk in die veranderde wêreldsituasie nie dalk verouderd geraak het nie. Die aanduiding is hier ook baie duidelik dat dit gaan om 'n herstrukturering van die samelewing, hoewel die diskussie nog in gang is en geen definitiewe standpunte reeds gevorm is nie.

Die gedagtes van Berkhoff toon in meer as een opsig ooreenkoms met die van van Leeuwen. Sekularisasie en evangelisasie is nie teengestelde begrippe nie. Sekularisasie is die voortsetting van evangelisasie. „Die gevolge van sekularisasie in sosiale en politieke gebiede het ook 'n christelike agtergrond. Die evangelie het 'n God bekendgestel wat nie 'n ander naam is vir die bestaande sosiale orde nie, maar 'n revolusionêre God wie se geregtigheid volgens die Psalms en die profete beteken dat hy die wat neergedruk is oprig en die onderdrukkers verneder. Hierdie nuwe beeld van sosiale standaarde is die primêre oorsaak van ons moderne revolusies waarin telkens nuwe groepe van onderdrukktes hulle regte opeis. Die Frans Revolusie met sy ideale van vryheid, gelykheid en broederskap het baie meer te doen gehad met Jesus Christus as diegene wat dit in die naam van Jesus Christus teengestaan het. Die bevrydende en omvormende krag van die Gees van Jesus Christus is oral aan die werk waar mense bevry word van die tirannie van die natuur, staat, klas, kaste, kleur, geslag, armoede, siekte en onkunde“.

7. Kritiese opmerkings.

a. Wat 'n mens se houding daarteenoor ook mag wees, of jou oordeel positief of negatief is, een ding is seker ons het in die sekularisasie met 'n feitlikheid te doen wat dié kentekens van die moderne lewe uitmaak. Of dit nou bestempel word as niks anders as die groot afval nie, of vanuit die soewereiniteit van die evangelie beskou word as iets waarvoor 'n mens jou nie hoef te bekommer nie, sal dit tog 'n ontsaglike vergissing wees om die oë te sluit vir die radikale verandering wat ons wêreld deurgemaak het en nog deurmaak. Ons wêreld is 'n gesekulariseerde, ontmitologiseerde, desakraliseerde wêreld, en die kerk sal daarmee grondig rekening moet hou as hy sinvol wil leef en werk in die huidige wêreld.

b. Twee uiterstes in die waardering van sekularisasie moet afgewys word. Dis nie alles goed nie en dis ook nie alles sleg nie. Sekularisasie van die wêreld beteken nie dat alle magte nou oorwin is en dat die vrederyk aangebreek het nie, maar dit beteken aan die ander kant ook nie dat die wêreld nou gesataniseer is nie. Veel eerder is 'n gesekulariseerde wêreld 'n wêreld waarin die stryd om onderwerping gevoer word: of aan die mag van Christus, of aan die mag van die satan. Omdat sekularisasie 'n kind van die kerk en sy boodskap is, die kerk dus medeverantwoordelik is vir sekularisasie, wil dit lyk of Lochman reg is as hy beweer dat 'n negatiewe houding teenoor die sekularisasie vals sal wees. Aan die ander kant sal dit nog geen regverdiging wees vir 'n houding van die kerk wat sy oë wil sluit vir die afwykings, opstand en destruksies wat sy kind in die wêreld uitrig nie.

c. Dit wil my voorkom asof ons sal moet aanvaar dat met die deurbreking van die ontokrasie deur die tegnokrasie, die einde van die tyd van die godsdiens aangebreek het. Daarmee bedoel ons nie die christelike geloof nie, maar godsdiens in sy gestalte van kosmiese totaliteit. Ons het hier nie met 'n nuwe gedagte te doen nie. Barth het reeds in 1945 godsdiens bestempel as die poging van die mens om hom voor 'n selfontwerpde god te regverdig en te heilig, en in die lig hiervan godsdiens ongeloof genoem, en die openbaring van God in die wêreld van die godsdiens bestempel as die opheffing van die godsdiens. Alleen die christelike geloof kan die ware godsdiens genoem word, maar dan alleen in die sin dat dit deur die genade van God aangeneem en geregverdig word. Dit wil dan ook voorkom verder dat die kerk nie godsdienstige allures soos in die gestalte van die Middeleeuse corpus christianum weer probeer aanneem nie. Hoewel die gestalte van die corpus christianum as uitdrukking van die verhouding tussen God en wêreld nie sonder meer veroordeel moet word nie, behoort dit blykbaar vir goed tot die verlede. Die kerk kan in stryd teen die sekularisasie nie weer 'n posisie van heerskappy en kontrole oor alle lewensgebiede gaan probeer inneem nie. Hy sal dit nie kan doen nie omdat hy die moderne middels as vrug van die sekularisasie en sekularisasie bevorderend, nie sal kan uitsluit nie.

d. Aan die begin is daarop gewys dat die probleem van die sekularisasie binne die konteks van die vraag na die verhouding van kerk en wêreld behandel moet word. Kraemer het in sy Message reeds daarop gewys dat die corpus christianum 'n betekenisvolle antwoord was op die vraag na die aard van hierdie verhouding, maar aangesien hierdie verhouding nou verbreek is, sal dit die taak van die kerk wees om 'n ander antwoord op hierdie vraag te gee. Die teologie van die sekularisasie is die eerste poging tot 'n nuwe

antwoord. Alle aanduidings soos reeds kortliks aangestip dui daarop dat dit om verhoudingbepalings van humanitêre aard op die sosiaal-maatskaplike vlak gaan wees. Die kerk moet hom daadwerklik inmeng in 'n wêreld van vinnig-veranderende sosiale strukture, bestaande strukture verbeter of waar dit nie geskik is om uitdrukking te gee aan die geregtigheid van God wat in ons wêreld geopenbaar is nie, moet daar revolusionerend ingegryp word om bestaande sosiale ordes omver te werp. Dit sal ons taak moet wees, as ons hierdie gevaarlike tendens suksesvol die hoof wil bied, om die teologiese vergissings wat ten grondslag van so 'n aksie lê, duidelik aan te toon. Enkeles wil ek ten slotte aanstip:

a. 'n Bedenklike neiging om geskiedenis en openbaring, wêreld-geskiedenis en heilsgeskiedenis te identifiseer. In hierdie sin moet van Leeuwen se uitsprake gesien word as hy praat van die Christendom (die evangelie? Christus?) incognito in die sekularisasie as tegnologiese revolusie sowel as Berkhof se uitspraak. Van Leeuwen heg soveel waarde aan die christelike geskiedenis — vgl. ook die titel van sy boek: *Die Christendom in die wêreldgeskiedenis* — dat die sekularisasie as die gestalte wat die corpus christianum aangeneem het in wetenskap en tegniek byna messiaanse trekke kry. Nog duideliker kom dit miskien tot uiting by Richard Shaull, die vader van die teologie van die revolusie, as hy sê: „As Christus in die geskiedenis werk, is dit dan nie ons taak om uit te maak wat hy besig is om te doen in die eietydse soek na die humane?” Dat Christus besig is in die geskiedenis, sal niemand ontken nie, maar dit word 'n haglike onderneming as die kerk wil gaan vasstel waar en hoe Hy besig is in die wêreld, en dit dan normatief wil gaan stel vir sy handeling in die wêreld.

b. 'n Bedenklike neiging om kerk en Koninkryk van God te identifiseer. En nou verbonde hiermee lê die wens en die poging om die Koninkryk te manifesteer; om deur menslike kraginspanning te realiseer wat slegs in die geloof bestaan. Iets daarvan lê in die gedagte van die corpus christianum, maar dit is ook die grondgedagte van die piëtistiese bekeringswoede, want hier is die koninkryk die somtotaal van individuële bekeerdes, en hoe gouer alle mense bekeer is, hoe gouer sal die Koninkryk verwesenlik wees. Die kerklike aksie gegrond op die teologie van die sekularisasie wil ook die koninkryk wat deur die prediking van Christus naby gekom het, hier verwesenlik en veral in die opbou van 'n nuwe gemeenskap en nuwe lewensorde. Waar die kerk waarlik kerk is, daar is blykbaar die Koninkryk. In hierdie verband is dit goed om daaraan te herinner dat die kerk en die koninkryk in wedersydse relasie tot mekaar staan, en wel so, dat die kerk uitloop in die Koninkryk en dat die Koninkryk in die tyd tussen die tye verborge aanwesig is in die kerk. Die kerk

kan slegs teken van die Koninkryk wees, nooit verwesenliking daarvan nie. Eng verbonde met voorgaande is

c. 'n Bedenklike neiging om die werk van die Heilige Gees en menslike aksie in die kerk te identifiseer. Dis 'n gedagte wat in 1947 te Whitby sterk navore gekom het. Kern van die gedagte is dat die evangelie met die aksie van God begin, maar nie daarmee eindig nie. Dit word aangevul en voortgesit deur die menslike aksie. Daarin kom die lewe van die Gees eintlik tot openbaring, en daarin is die herlewing van die kerk geleë. Die Woord sonder lewe is niks. Nou is dit wel waar dat wat 'n mens glo in jou lewe gestalte kry, maar hier word die lewe verselfstandig teenoor die Woord en selfstandige betekenis word daaraan geheg. Eintlik word die krag van die Woord ver oortref deur die lewe en die aksie van die gemeente. Waar dit eintlik op aankom is die lewe van die kerk, veral die christelike gemeenskapslewe, die new fellowship en new society. Die effektiewe werksaamheid van die christene in die wêreld moet nuwe ideale en prinsiepes verwerklik. Die kerk moet op die voorpunt staan in die sosiale revolusie, die stryd teen armoede, ongeletterdheid ens. Nie alleen word die daad teenoor die Woord oorbeklemtoon nie, en sodoende die prediking gedepresiëer nie, maar dit gaan in die verselfstandiging van die lewe om die losmaking van die Gees van die Woord, en daarmee kom die Reformatoriese eenheid van Gees en Woord in die gedrang.

8. Slot.

Die sekularisasie stel die kerk voor nuwe kanse om die evangelie in die wêreld te bedien. Een van die eerste betekenis van die woord sekularisasie was die aanwending van kerklike besit vir wêreldlike doeleindes. Sekularisasie is die geleentheid vir die kerk om sy eiendom ten dienste van die wêreld te stel. Maar daarby word die kerk voor baie gevare en ernstige bedreigings gestel. Ver al vir die kerke wat nie saam kan beweeg met die algemene stroom van teologiese denke van ons tyd nie, is dit 'n tyd met hoë eise. Hierdie tyd vra van elkeen van ons ingespanne teologiese denk- arbeid.